

NEMES LÁSZLÓ
A TEST ÉS A LÉLEK GYÓGYÍTÓI:
ORVOSLÁS ÉS FILOZÓFIAI TERÁPIA AZ ÓKORTÓL NAPJAINKIG *

„Üres az a filozófiai beszéd, amely nem gyógyít egyetlen emberi gyötrelmet sem. Épp, ahogy semmi haszna az orvoslásnak, ha nem úzi el a test betegségeit, a filozófiának sincs haszna, ha nem úzi el a lélek szenvedését” – mondja ki az Epikurosznak tulajdonított, ma egyre többször idézett híres tantétel. Az az elgondolás, miszerint a filozófia végső célja a hozzá forduló életének jobbá tétele, egyfajta terápiás céllal, napjainkban újra a figyelem középpontjába kerül azon megfontolások mentén, amelyek a filozófia természetének és társadalmi funkcióinak újragondolását tűzik ki célul.¹ A filozófia és orvoslás között tételezett analógia keresztül-kasul áthatotta a filozófia történetét. Különösen az antik filozófiai iskolák tanításain belül feltűnő, hogy az orvoslás akkori módszerei fontos viszonyulási pontként jelennek meg. A régi idők filozófusai jól ismerték az orvoslás elméletét és gyakorlatát, saját működésüket pedig ehhez képest határozták meg, a két terület hasonlóságait és különbségeit egyaránt figyelembe véve.²

Az antik filozófia kiemelkedő alakjainak műveiben vagy másodkézből fennmaradt tanításaiban rendre visszatérnek az orvosi analógiák. Püthagorasz, Szókratész, Platón, Arisztotelész, Epikurosz, Se-

* E tanulmány a Debrecenben 2012. november 8-án tartott *Humán tudományok az egészségügy kontextusában* címmel tartott konferencián elhangzott előadás szövege. A szöveghez fűzött megjegyzéseikért köszönettel tartozom Molnár Péternek és Kovács Gábornak.

<http://www.philo-cafe.info/2012/11/egeszsegugyi-human-tudomanyok.html>

¹ Nemes László: A filozófia céljai: Megismerés és praxis. *Magyar Tudomány*. 2012 (3) 362-366. <http://www.matud.iif.hu/2012/03/14.htm>

² E témáról a legteljesebb áttekintést Martha Nussbaum *Therapy of Desire* című könyve nyújtja (új kiadása: Princeton University Press, 2009.)

neca, Epiktétosz, Marcus Aurelius, Musonius Rufus, Cicero, Plutarkhosz vagy akár Szent Ágoston fennmaradt tanításaiban gyakori a filozófia orvoslással való összevetése. E filozófusok úgy gondolkodtak a filozófiáról, mint ami elsősorban a lelki jóllét, az erényes élet és bölcsesség megközelítésének eszköze. Csak néhány jellemző idézetre szorítkozva, álljon itt néhány példa az orvosi utalásokra. Platón nevezetes tézise szerint: „minden, a rossz is meg a jó is, a lélekből árad ki a testre és az egész emberre, és onnan ömlik szét, mint a fejből a szemre. Először és legfőképpen tehát a lelket kell ápolni, ha azt akarjuk, hogy a fej is meg az egész test is egészséges legyen”.³ Marcus Aurelius római császár és sztoikus filozófus *Elmélkedéseiben* a filozófus eszköztárát hasonlította az orvoséhoz: „Mint ahogy az orvosok eszközeit, késeiket hirtelen műtétre felkészülve mindig kezük ügyében tartják, úgy tartsd mindig készen alapelveidet az isteni és emberi dolgok megismerésére”.⁴ Cicerónál is a filozófia gyógyító funkciója jelenik meg: „Jegyezd meg magadnak: amíg a lélek meg nem gyógyul – ami filozófia nélkül nem történhetik meg -, a nyomorúságnak nem lesz vége. Ezért ha már hozzákezdünk, bízzuk rá gyógyításunkat; ha akarjuk, meggyógyulhatunk”.⁵ A sztoikus Krüszipposznál ezt olvassuk: „Nem igaz az, hogy míg a beteg testtel foglalkozik egy mesterség – ezt nevezzük orvoslásnak -, addig a beteg lélekre ne vonatkoznék mesterség. És nem igaz az, hogy az utóbbi az előbbinek alá volna rendelve az egyedi esetek elméletében és gyógyításában. Ezért aztán, ahogy a test dolgaival foglalkozó orvosnak is – mint mondani szokás – otthonosnak kell lennie a testi bajokban és ezek mindegyikének sajátos terápiájában, úgy a lélek orvosá-

³ Platón: *Kharmidész* 157a, in: *Platón Összes Művei I.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984. 62.

⁴ Marcus Aurelius: *Elmélkedései.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1974. 34.

⁵ Cicero: *Tusculumi eszmecserék.* Allprint Kft. Budapest., 2004. 3/6. 119.

nak is az a kötelessége, hogy a lehető legotthonosabban mozogjon a lélek indulatainak és terápiájuknak kérdéseiben”.⁶

Hosszan lehetne még sorolni az idézeteket. Ezek a szándékolt rendszertelenséggel megemlített példák azt hivatottak érzékeltetni, hogy az orvoslás vonatkozásában megjelenített megfontolások milyen széles változatosságot mutattak az antik filozófiában. Találunk ezek között direkt módon az orvoslás természetére, az orvosok eredményeire és az orvosképzés módszereire irányuló elmélkedéseket éppen úgy, mint a test és a lélek viszonyának feltárására való törekvést vagy éppen az orvoslás és a filozófia fő jegyeinek összevetését. Összességében mégis azt mondhatjuk, hogy az orvosi példák megjelenése a filozófiai szövegekben viszonylag ritkán irányul arra, hogy magáról az orvoslásról kapjunk filozófiai reflexiót (azaz valami olyasfélét csináljon a filozófus, amit ma az *orvoslás filozófiájának* neveznénk). Sokkal általánosabb az, hogy a filozófus a *filozófiáról* akar valami fontosat elmondani és ennek során használ orvosi analógiát vagy metaforákat.

A filozófia jobb megértéséhez nem elsősorban az orvosok tudása, módszerei és speciális eljárásai számítanak hasznos kiindulópontnak. A legtöbb régi filozófus felfogása szerint az orvoslás és a filozófia között ugyan vannak átfedések, ebből adódóan találkozunk a kompetenciahatárokat kijelölni igyekvő vitákkal is, de a két terület egymástól alapvetően mégis független, tehát egymáshoz való viszonyuk elsősorban bizonyos *analógiák* mentén ragadható meg. Az antik filozófia orvoslással kapcsolatban mutatott érdeklődése kapcsán a központi kérdések azok lesznek, hogy *mi a filozófia* és (ezzel összefüggésben) *mire jó* (mi a célja). Az ezekre a fundamentális kérdésekre adott válasz pedig rendszerint az, hogy a filozófia valódi természetét akkor érthetjük meg igazán, ha felismerjük, hogy a filozófia célját és ezzel összefüggő természetét tekintve az orvosláshoz hasonló.

⁶ Khrüszipposz: Az emóciókról. In: Steiger Kornél (szerk.): *Sztoikus etikai antológia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983. 19.

Az orvoslás elsődlegesen *praktikus* vállalkozás. Praktikus, két értelemben is. Először is, az orvoslás *célja* gyakorlati jellegű. Az orvos embertársait gyógyítja, az ő életüket szándékozik jobbá (adott esetben hosszabbá) tenni. Az orvoslás célja és társadalmi funkciója az, hogy másoknak segítséget nyújtson, az ebben mutatkozó kimenet képes egyedül igazolni az orvosi tevékenységet. A jó orvos attól jó, hogy hatékonyak a módszerei és tanácsai, azaz meggyógyulnak a betegek, illetve megőrzik egészségüket azok a hozzá forduló, akik nem betegek. Másodszor, az orvoslás gyakorlati tevékenység abban az értelemben is, hogy az alkalmazásához szükséges készségek nem elméleti formában sajátíthatók el. Az orvoslás gyakorlati jellege tehát az elmélettel szembeállítva jelenik meg.

Az antik felfogás szerint a filozófia az orvosláshoz hasonló tevékenység, ugyanebben a két értelemben. Először is, a filozófia célja nem elsősorban az intellektuális kíváncsiság kielégítését célzó valamiféle igazság feltárása. Bár gyakran halljuk, hogy a filozófia célja a *megismerés*, azaz az igazság megragadása, ez azonban egy ennél fontosabb cél, a helyes élet vezetése alá rendelődik az igazi filozófus számára. A filozófiai tevékenység az antik hagyományon belül nem feleltethető meg a mai értelemben vett tudományoknak, egész egyszerűen azért, mert a filozófia eredeti célja nem az önmagában vett *igazság* volt, hanem a *helyes élet* gyakorlati megvalósítása.

Másodszor, a filozófia gyakorlati jellegű volt a szó korábban említett második jelentését illetően is, azaz abban, hogy a filozófia nem elméleti szinten végzett aktivitás, hanem az élet teljességében megvalósuló egyfajta hitvallás. Seneca a következőképpen fogalmaz: „A filozófia [...] cselekedni tanít, és nem beszélni; azt követeli, hogy mindenki a saját belső törvénye szerint éljen, hogy élete ne álljon ellentétben beszédével”.⁷ Plutarkhosz pedig így: „Mindenekelőtt úgy gondolom, az életvitel az, amelyben az elvek összhangjának meg kell mutatkoznia. Ahogy Aiszkhinész mondja, még a szónoknak sem kell

⁷ Seneca: XX. levél. In: *Seneca prózai művei I.* Szentár Kiadó, Budapest, 2002. 152.

annyira a törvénnyel egybehangzóan szólnia, mint amennyire az szükséges, hogy a filozófus élete összhangban legyen tanításával. Hiszen a filozófus tanítása: önnön választott törvénye – hacsak nem játéknak vagy a feltűnni vágyást szolgáló furfangos okoskodásnak tekintjük a filozófiát, hanem annak tartjuk, ami valójában: a legnagyobb komolyságra méltó tevékenységnek”.⁸

Ehhez hozzátartozik az is, hogy a filozófus tanítását semmi más nem *igazolhatja*, mint a filozófus élete. Friedrich Nietzsche írja: „Mindен filozófusból pontosan annyit merítek magamnak, amennyire megvan benne a képesség, hogy példával szolgáljon. (...) Csakhogy a példát a látható életben és nem pusztán könyvekben kell nyújtani, vagyis úgy, ahogy Görögország filozófusai tanítottak, inkább az arc-kifejezésükkel, tartásukkal, öltözékükkel, étkezésükkel, viselkedésükkel, mintsem a beszédükkel – az írásról nem is beszélve.”⁹ Vagy ahogy egy mai szerző látja: „Az antik Görögországban és Rómában általánosan elfogadott volt, hogy a filozófus élete a gyakorlatban példáz egy sajátos viselkedési előírást és életformát. Ebből fakadóan életrajzi részleteket rutinszerűen idéztek a filozófus értékének megállapításához. Azt, hogy Szókratész méltósággal nézett szembe a halállal, széles körben az életvezetésről kinyilvánított nézetei mellett szóló érvnek tekintették”.¹⁰

Ami különösen figyelemre méltó, hogy a filozófusok a filozófia gyakorlását, az erényes, filozofikus élet elérésének útját gyakran hasonlították az orvosi tapasztalat elsajátításához. Arisztotelész az erény és tapasztalat összefüggéseiről írja: „Hiszen orvos sem lehet senki pusztán az orvosi könyvek tanulmányozása alapján. Pedig

⁸ Plutarkhosz: A sztoikusok ellentmondásai. In: Steiger Kornél (szerk.): *Sztoikus etikai antológia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983. 337.

⁹ Friedrich Nietzsche: *Schopenhauer mint nevelő*. In: *Korszerűtlen elmélkedések*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2004. 194.

¹⁰ James Miller: *Examined lives: From Socrates to Nietzsche*. Farrar, Straus & Giroux, 2011. 7.

ezeknek a könyveknek az a céljuk, hogy ne csak a gyógyszereket állapítsák meg, hanem azt is, hogy az egyes betegeket hogyan lehet meggyógyítani, s hogyan kell őket kezelni; s e célból a test különféle állapotait külön-külön jellemzik. Mindez igen hasznos lehet a tapasztalattal rendelkező embernek, de a tudatlan ember számára értéktelen”.¹¹ A „római Szókratésznek” is nevezett sztoikus Musonius Rufus az erény ismeretét szintén az orvos gyakorlati tudásával rokonította: „Van két orvos – mondta -, az egyik tud beszélni az orvostudományról, mégpedig nagyon is szakavatottan, de a betegek gyógyításában gyakorlatilag semmit sem tesz, a másik azonban, bár tudományáról beszélni képtelen, ám a betegek gyógyításában tudása alapján jártas. Nos, melyiket akarnád inkább, hogy a beteghez jöjjön?”.¹²

Peter B. Raabe kanadai filozófiai tanácsadó a filozófia és filozófiaoktatás intézményes helyzetét éppen egy orvoslásból merített ironikus analógia révén jellemzi: "Aligha tagadhatnánk, hogy a mai filozófiai állások elsősorban akadémiai jellegűek, szakirányú végzettséget igényelnek. Szókratész orvosi analógiáját alkalmazva, olyan ez, mintha azt mondanánk, hogy az orvosláson belül az állások elsősorban akadémiai jellegűek és ennek megfelelő végzettséghez kötöttek - a sebészek a következő nemzedéket tanítják arra, hogy a sebészet tanárai legyenek, hogy aztán ők taníthassák a következő nemzedéket, hogy a sebészet tanáraivá váljanak, s így tovább, néhány hipotetikus tetemen operációkat végezve, hogy elméleteiket illusztrálják, anélkül azonban, hogy sebészi készségeiket valaha is arra használnák, hogy élő egyéneket értelmes módon segítsenek szenvedéseik enyhítésében. Az akadémiai filozófia pont ilyen: filozófia professzorok tanítják a következő nemzedéket arra, hogyan váljanak filozófia professzorokká, akik aztán a következő nemzedéket tanítják arra,

¹¹ Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*. Európa Könyvkiadó. Budapest, 1987. 1181b, 306.

¹² Musonius Rufus: *Etika, család, politika. Musonius Rufus értekezései*. JEL Kiadó, Budapest, 2009. 44.

hogyan filozófia professzorok legyenek, s így tovább, néhány hipotetikus dilemmát boncolgatva, merész elméleteiket illusztrálendő, ám anélkül, hogy filozófiai készségeiket valaha is arra használnák, hogy másokat értelmes módon segítsenek életük problémáinak kezelésében".¹³

A filozófia így (kettős vonatkozásban) felfogott gyakorlati jellege határozta meg mind Szókratész filozófiáját, mind a (jórészt Szókratész nyomdokain szerveződött) hellenisztikus filozófiai iskolák működését. A filozófia eredeténél tehát egy olyan felfogást találunk, amely a filozófiát a lélek egyfajta gyógymódjának tekinti, olyan gyakorlati útmutatások rendszerének, amelyek hozzásegíthetik a filozófiához fordulót ahhoz, hogy életét filozófiai minőséggel lássa el, közelebb kerüljön az erényhez és a valódi boldogsághoz. Az így értett filozófia az elmúlt időkben kerül újra a figyelem középpontjába. Ennek egyik oka az a belátás, hogy az elmúlt évszázadok során a filozófia túlságosan is eltolódott abba az irányba, hogy az igazság keresésévé vált, aminek eredménye az lett, hogy a filozófia külső képe szerint nem más, mint *egy* tudományos diszciplína a többi között.

Az elmúlt évtizedek során ez a tendencia egészen a szélsőségig erősödött, a filozófia valóban szinte kizárólag a specifikus megismerés szolgálatába állt, ezzel együtt magára vállalta a társadalmi munkamegosztás más területeken is megszokott mintázatait, azaz azt sugallta, hogy a többi tudóshoz hasonlóan egyetemeken és tudományos kutatóközpontokban működő maroknyi filozófus-kutató elegendő ahhoz, hogy egy adott közösség filozófiai igényét kielégítse. Az emberek többségének éppúgy nincs szüksége a filozófiai gondolkodásra, mint ahogy arra sem, hogy mondjuk hidakat tervezzen, kukoricát termesszen vagy pizzát süssön. A legtöbb embernek eszerint nem kell ezekkel a kérdésekkel és feladatokkal foglalkoznia, nyugodtan megbízhatnak néhány specialistát (szakértőt), akik bizonyos jut-

¹³ Peter B. Raabe: *Issues in philosophical counseling*. Praeger Publishers, Westport, Connecticut-London, 2002, 3-4.

tatások fejében leveszik ezeket a terheket a vállukról. A filozófia jelenlegi intézményesülése mögött az a társadalmi egyetértés áll, hogy teljesen rendjén való a filozófiára úgy tekinteni, mint ami a legtöbb embert *nem érinti*, ennek következtében pedig célszerű néhány specialistára hagyni a filozófiai kérdéseken való töprengést és a filozofálás szokását. A filozófia, ami egykor a filozófus saját élete által szentesített gyakorlat volt, mára jórészt a természettudományokra kimódolt, kulturálisan erősen részrehajló tudománymetrikus szisztémák szorításába került tudományterületté vált, ennek ára azonban az lesz, hogy az emberek lemondanak a filozófiával kapcsolatos érdeklődésükről. A filozófia marginális területté válik.

Az antik filozófia-felfogás szerint, amely a filozófiában a helyes élethez vezető útmutatást látott, a filozófiai kérdések vizsgálata ép-púgy mindenki közös ügye, mint az egészség megtartása és a betegségekől való kilábalás. Az orvoslással vont párhuzam ezen a ponton érthető meg: a filozófia annyiban orvosi jellegű gyakorlat, amennyiben minden embert az élete legfontosabb ügyeiben érintő közös ügy. Ennek a szempontnak a hangsúlyozásában élen járt a nemrég elhunyt nagy francia filozófiatörténész, a mai filozófia egyik új nemzetközi csillaga, Pierre Hadot, aki arra hívta fel a figyelmet, hogy az antik filozófia nem érthető meg azon történeti kontextus nélkül, amin belül a filozófia eredetileg nem tudományos diskurzus volt, hanem megélt *életmódnak* számított. Hadot szavaival: „A filozófia a gondolkodás, az akarat, a létezés gyakorlása, amit annak érdekében végzünk, hogy megpróbáljunk bölccsé válni. A filozófia a lelki fejlődés módszere, melynek érdekében az embernek meg kell térnie, gyökeresen át kell alakítania életét. Igyekezetében és erőfeszítésében, hogy elérje a bölcsességet, de már a bölcsességgel azonosított céljában is, az antik filozófia valóban elsősorban életvitel. A bölcsesség nem a tudásban mutatkozik meg, hanem abban, hogy általa más módon 'létezzünk'”, illetve „Minden [antik filozófiai] iskolára jellemzőek azok a gyakorlatok, amelyek a bölcsesség ideális állapotához vezet-

nek, az értelem gyakorlatai, amelyek a lélek számára ugyanazt biztosítják, ami az atléta számára az edzés vagy a beteg számára az orvosi kezelés”.¹⁴

Amikor a nagy költő és filozófus Petrarca a tizennegyedik század közepén azt írja, hogy „[a] lélek gondozása filozófusra tartozik”,¹⁵ ehhez a hagyományhoz csatlakozik. Bár a filozófiai *öngondozás* gondolata (ahogy Michel Foucault, Hadot követője nevezi¹⁶) a későbbi időkben mindinkább a háttérbe szorult, a filozófia történetének kiemelkedő képviselői részéről folyamatosan találunk olyan erőfeszítéseket, amelyek megpróbálják életben tartani vagy újjáéleszteni a filozófiának, mint a lélek gyógymódjának, azaz a filozófiának mint terápianak a koncepcióját: így megemlíthetjük Montaigne, Descartes, Spinoza, Schopenhauer, Nietzsche, Wittgenstein, Heidegger vagy akár Emil Cioran nevét. A fő tendencia azonban mégsem ez. Mint a kognitív viselkedés-terápia egyik filozofikus szemléletű mai vezető angol alakja, Donald Robertson írja: „A régiek úgy fogták fel az ideális filozófust, mint az elme valóságos *harcosát*, egy magához Herkuleshez hasonlatos spirituális hőst, a hellenisztikus iskolák letűnte óta viszont a filozófus valamiféle könyvmollyá, nem az elme *harcosává*, hanem pusztá *könyvtárosává* vált”.¹⁷ A legutóbbi években az elégedetlenség erősödése a filozófusok egy számottevő körében azt eredményezte, hogy megpróbálnak visszatérni a filozófia egy olyan felfogásához, ami az antik filozofáláshoz hasonló módon fogalmaz és valószínűleg meg életvezetési irányelveket, ezáltal igyekezve újra mindenki fontos ügyévé tenni a filozófiát.

¹⁴ Pierre Hadot: *A lélek iskolája: Lelkigyakorlatok és ókori filozófia*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2010. 264-265. és 246.

¹⁵ *Petrarca levelei*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1962. 72.

¹⁶ Michel Foucault: *A szexualitás története III. Törődés önmagunkkal*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2001.

¹⁷ Donald Robertson: *The philosophy of cognitive behavioural therapy: Stoic philosophy as rational and cognitive psychotherapy*. Karnac Books, London. 2010. xx-xxi.

Ezt a tendenciát erősíti az a társadalomtudósok és pszichológusok (majd filozófusok) által felismert jelenség, hogy a mai viszonyok között az emberekben újra erősödőben van az az elementáris igény, hogy életükben valamiféle értelemre leljenek. A nyolcvanas-kilencvenes évek gazdasági növekedése, az ideológiák letűnte majd az új évezred gazdasági válságsorozata hozta felszínre azokat az anomáliákat, amelyek arra mutattak rá, hogy a nyugati világ fejlett társadalmában az anyagi jólét növekedése nemhogy nem oldja meg az alapvető emberi léthelyzetből fakadó problémákat, éppen ellenkezőleg, inkább előtérbe állítja azokat. Ez a felismerés vezetett olyan kutatási területek kibontakozásához, mint a pozitív pszichológia vagy a boldogságkutatás. A pozitív gondolkodás, az egészségtudatos élet vagy a tudatos jelenlét egyaránt ezen irányzatok javasolt megoldási lehetőségei közé tartoznak. Ezzel együtt fokozódik az érdeklődés más alternatív megoldási javaslatok iránt, a különböző vallásos tanításoktól a keleti gondolkodás különböző formáin át az ezoterikus tanokig. Az elmúlt években pedig megfogalmazódott az a gondolat, hogy az európai értelemben vett filozófia újra megtalálta eredeti üzenete révén szintén képes lehet arra, mégpedig hagyományánál fogva minden más alternatívánál mélyebb és hatásosabb módon, hogy megfeleljen a modern emberi léthelyzet által támasztott kihívásoknak.

Az ún. *filozófiai praxis* ennek az eszmének a jegyében bontakozik ki. A filozófiai praxis egyfajta gyűjtőfogalom, amely számos olyan lehetőséget fed le, amelyen belül a képzett filozófus aktív részt vállal abban, hogy partnerének vagy ügyfelének segítséget nyújtson abban, hogy az közelebb kerüljön gyakorlati filozófiai elvek megvalósításához. A filozófiai praxis három fő formája az egyéni tanácsadás vagy konzultáció, a szervezeteknek (pl. cégek, intézmények) nyújtott filozófiai tanácsadás, illetve csoportos filozófiai gyakorlatok *facilitálása*,

pl. szókratészi dialógusok vagy filozófiai kávéházak formájában.¹⁸ Különösen az egyéni filozófiai tanácsadásban, amelynek története a nyolcvanas évek elejére nyúlik vissza, amikor a német filozófus Gerd Achenbach, a Köln melletti Bergisch Gladbachban egyéni ügyfelek életproblémáinak kezelésében segítséget kínálva megnyitotta első ilyen jellegű filozófiai praxisát, de a csoportos filozófiai gyakorlatok szókratészi módszereiben is, a filozófia orvosi modelljének mai újraéledését ismerhetjük fel. Ezek a törekvések ma még gyerekcipőben járnak, de a közeli jövőben minden bizonnyal gyors fellendülésük várható. Már Magyarországon is indult ilyen jellegű képzés.¹⁹

A filozófia mint orvoslás vagy terápia fogalma tehát újra felbukant.²⁰ Azt várhatnánk, hogy ez újra közelebb hozza e két, egymástól igencsak eltávolodott társadalmi gyakorlatot. Ezt azonban árnyalnunk kell. Az antik orvosi gyakorlat, amelynek ethoszához a mai filozófiai praxis hívei vissza kívánnak nyúlni, drasztikus változáson ment át mára. A jó élet elérésének antik és mai orvosi felfogása között több jelentős különbség mutatható ki, így például az, hogy az antik orvoslás elsősorban preventív jellegű volt, nagy hangsúlyt fektetett az életmód megváltoztatására, ezzel együtt pedig arra, hogy a

¹⁸ Shlomit Schuster: *Philosophy practice: An alternative to counseling and psychotherapy*. Praeger Publishers, Westport, Connecticut-London, 1999; Lou Marinoff: *Philosophical practice*. Academic Press, 2002

¹⁹ A Pázmány Péter Katolikus Egyetem indított 2011-ben szakirányú továbbképzést filozófiai praxisból Sárkány Péter koordinálásával.

²⁰ A *terápia* szó használatával óvatosan kell bánnunk. Mai nyelvhasználatunkban ugyanis a terápia betegségek gyógyítására vonatkozik, ami azt sugallja, hogy a filozófia is *beteg* emberek problémáinak megoldásában lehet ajánlatos. A filozófia esetében legfeljebb csak a szó eredetileg sokkal szélesebb jelentéstartományának figyelembe vételével érdemes terápiás megközelítésekről beszélni. A *therapeuein* kifejezés a régi görög nyelvben nem csupán gyógyítást, de szolgálatot és imádkozást is jelentett (Foucault, M.: *The hermeneutics of the subject*. Picador, 2005, 98.). Terápiás vonatkozású filozófiáról a szó eredeti, tágabb értelmében beszélhetünk, a tévelygő lelkek helyes gondolkodás- és életmód felé való irányításaként.

páciens ne passzív befogadója legyen a terápiának, hanem annak fő mozgatórugója. Ennek kihatása volt a filozófia orvosláshoz való viszonyára is. Mint az angol filozófiatörténész, Christopher Gill írja: „Úgy gondolom, a jól-felismert életmód-rendszer [*regimen*] fontossága segít annak magyarázatában, hogy az antik filozófusok miért jellemezték etikai tanításaikat a psziché 'terápiájaként'”.²¹ Gill és munkatársai egy komplex együttműködés formájában próbálják ma az Exeteri Egyetemen egy *Ancient Healthcare and Modern Wellbeing* név alatt futó projekt keretében feleleveníteni az antik orvosi és filozófiai gyakorlat bizonyos ma is hasznos szemléleti elemeit.²²

Az orvoslás sajátos módszerei és hangsúlyai terén mutatkozó különbségeknél azonban sokkal fontosabb az orvoslás olyan irányú változása az évszázadok hosszú során, amely mára azt eredményezte, hogy az orvoslás a saját önképe szerint elsősorban *tudománnyá* vált. Orvostanhallgatókat, orvosokat kérdezve a témáról, a szokásos válasz az, hogy az orvoslás természetesen *tudomány*, az orvos pedig *tudós*. Ez nyilvánvalóan nem igaz. A tudomány célja a világ megismerése, az intellektuális kíváncsiság kielégítése és nagy mennyiségű tudás kumulatív felhalmozása. Ezzel szemben az orvoslás definíció szerinti célja az, hogy segítségére legyen más embereknek, közvetlen gyakorlati gyógyító tevékenység formájában. Önmagában az, hogy egy adott hivatás vagy szakma működése során tudományos felismeréseket és módszereket használ, még nem jelenti azt, hogy maga is tudománnyá válik. Az agrárszakember, a rendőrfelügyelő, a mérnök, a közgazdász vagy a reklámszakember egyaránt tudományos elvekre építve érhet el sikereket társadalmilag jól körülhatárolható szerepében, ez azonban nem jár azzal, hogy ezen szakemberek működését önmagában a tudományos tevékenységük igazolhatná. A

²¹ Christopher Gill: Philosophical therapy as preventive psychological medicine. <http://blogs.exeter.ac.uk/ancienthealthcare/files/2012/02/Chris-Gill-Paper-Columbia-Conference.pdf>

²² <http://blogs.exeter.ac.uk/ancienthealthcare/>

praktizáló orvos esete hasonló: munkája során a tudományos felismerések bár fontos eszközként jelennek meg, ideális esetben mégis az fogja a működését megítélni, hogy mennyire sikeresen gyógyítja embertársait.

Tapasztalataim szerint a félreértés forrása egyrészt az, hogy a tudomány alternatívájaként legtöbbször számára az áltudomány, a bizonytalan ismeret, a sarlatánság adódik, és nem mondjuk a *praxis* (*techné*) mint olyan, a maga sajátos természetével és célkitűzéseivel. Ha nem tudományként fogom fel a működésemet, akkor nyilván áltudományos elvekre alapozom azt. Ez egy olyan téves kényszerpálya, amelyből az egyszerű szakmai reflexió könnyen kiutat kínálhat. Másrészt a tudományosság mai társadalmunkon belül olyan presztízst tudhat magáénak, ami még azokat is a tudomány címkéje alá csábítja, akik egyébként a legkevesbé sem tudományos kutatóként képzelik el életüket. A félreértésen túl ez egyszersmind egy igen veszélyes tendencia is, amennyiben sok leendő orvost abba a hiedelembe sodor, hogy orvosként sokkal fontosabb lesz számukra a tudományos munka, a publikálás és egyebek, mint embertársaik odaadó gyógyítása. A jó orvos már nem attól jó, hogy meggyógyítja a betegeit, hanem hogy jól mérhető formában járul hozzá egy bizonyos értelemben felfogott tudományos tudás-korpuszhoz. Bárhogy is legyen, mindenkinek csak azt tanácsolhatom (és ez volt a régiek tanácsa is), hogy ha megbetegszik, panaszaival inkább egy tapasztalt gyógyító orvost keressen fel és ne egy kutató tudóst.

Ami ebben számunkra itt fontos, az az a felismerés, hogy épp amikor a filozófia végre felébredni látszik abból a (rosszra fordult) álomból, hogy boldogulása azon fordul meg, hogy sikerül-e végérvényesen a tudományok működési pályájára állnia, ezzel együtt pedig mindinkább visszatér eredeti felfogásához, s így a gyógyítással analógiába vonható életvezetési gyakorlattá változik vissza, az orvoslás maga pontosan homlokegyenest ellenkező irányba mozdul el, hátat fordítva azoknak az ősi jellemzőinek, amelyek miatt a filozófia

egykor szövetségesére ismert benne. Így aztán az orvoslás és a filozófia viszonya ma nem kevésbé problematikus, mint volt mondjuk fél évszázaddal ezelőtt, ám ebben a felek ellenkező előjellel jelennek meg (ami nyilván a különböző történeti fejlődési pályáknak tudható be), azaz kettejük közül ma a *filozófia* hangsúlyozza erősebben a közvetlen társadalmi hasznosság és a gyakorlat fontosságát, miközben az orvoslás, mint elsősorban *orvostudomány* egyre inkább betagozódik a természettudományos megismerés intézményes kereteibe. Meggyőződésem, hogy az egészségügyi humán tudományok legfontosabb küldetése ma az, hogy hozzásegítse az egészségügyi szakmát küldetésének újragondolásához, a gyógyítás ősrégi hivatását pedig ahhoz, hogy visszataláljon eredeti értelméhez: az emberek gyógyításának elkötelezett gyakorlatához.

IRODALOMJEGYZÉK

- Arisztotelész: Nikomakhoszi etika. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Cicero: Tusculumi eszmecserék. Allprint Kft., Budapest, 2004.
- Foucault, Michel: A szexualitás története. III. kötet. Törődés önmagunkkal. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2001.
- Gill, Christopher: Philosophical therapy as preventive psychological medicine. 2012.
<http://blogs.exeter.ac.uk/ancienthealthcare/files/2012/02/Chris-Gill-Paper-Columbia-Conference.pdf>
- Hadot, Pierre: A lélek iskolája: Lelkigyakorlatok és ókori filozófia. Kairosz Kiadó, Budapest, 2010.
- Khrüszipposz: Az emóciókról. In: Steiger Kornél (szerk.): Sztoikus etikai antológia. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- Marcus Aurelius: Elmékedései. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1974.
- Marinoff, Lou: Philosophical practice. Academic Press, New York, 2002.
- Miller, James: Examined lives: From Socrates to Nietzsche. Farrar, Straus & Giroux, 2011.
- Musonius Rufus: Etika, család, politika: Musonius Rufus értekezései. JEL Kiadó, Budapest, 2009.
- Nemes László: A filozófia céljai: Megismerés és praxis. Magyar Tudomány. 2012 (3) 362-366.
<http://www.matud.iif.hu/2012/03/14.htm>
- Nietzsche, Friedrich: Schopenhauer mint nevelő. In: Uő.: *Korszerűtlen elmékedések*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2004.
- Nussbaum, Martha: Therapy of Desire, Princeton University Press, Princeton-Oxford, 2009.
- Petrarca, Francesco: Petrarca levelei. Gondolat Kiadó, Budapest, 1962.

- Platón: Kharmidész. In: Uő.: *Platón Összes Művei*. I. kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- Plutarkhosz: A sztoikusok ellentmondásai. In: Steiger Kornél (szerk.): *Sztoikus etikai antológia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- Raabe, Peter B.: *Issues in philosophical counseling*. Praeger Publishers, Westport, Connecticut-London, 2002.
- Robertson, Donald: *The philosophy of cognitive behavioural therapy: Stoic philosophy as rational and cognitive psychotherapy*. Karnac Books, London, 2010.
- Schuster, Shlomit: *Philosophy practice: An alternative to counseling and psychotherapy*. Praeger Publishers, Westport, Connecticut-London, 1999.
- Seneca: XX. levél. In: Uő.: *Seneca prózai művei*. I. kötet. Szent István Kiadó, Budapest, 2002.